

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اصول و مبانی علم اقتصاد

(کلیات علم اقتصاد)

برای رشته های

- حقوق (مبانی علم اقتصاد)
- علوم تربیتی (کلیات اقتصاد)
- علوم اجتماعی (اصول علم اقتصاد)
- علوم سیاسی (مبانی علم اقتصاد)
- جغرافیا (اصول علم اقتصاد)
- آمار (مبانی اقتصاد)
- اقتصاد (کلیات علم اقتصاد)

تألیف:

دکتر نادر مهرگان

عضو هیات علمی دانشگاه بوعلی سینا

حمید پاداش

۱۳۸۸

مهرگان، نادر، ۱۳۴۴-

اصول و مبانی علم اقتصاد / تالیف: دکتر نادر مهرگان. حمید پاداش -
ناشر دانشکده علوم اقتصادی و نور علم. ویراستار: دکتر علی سوری.
۳۱۸ ص. جدول، نمودار، مصور.

شماره شایک: ۴-۷۹-۲۷۲۸-۹۶۴-۹۷۸

فهرست نویسی براساس اطلاعات فیبا (فهرست نویسی پیش از انتشار).
کتابنامه: ص. ۳۱۵-۳۱۸.

Principles of Economics ص.ع به انگلیسی

۱. اقتصاد خرد. ۲. اقتصاد کلان. ۳. اقتصاد توسعه ۴. اقتصاد بین الملل
۵ دولت. ۶ بانکداری الف. پاداش، حمید، ۱۳۶۰ ب. عنوان.

HB ۱۸۰ الف ۴م ۱۳۸۸

انتشارات نورعلم: همدان، میدان آرامگاه، بین النهرین، ساختمان روشن، واحد ۵

تهران: خ انقلاب - فخر رازی - روانمهر - پلاک ۸۴-تلفن ۶۶۹۶۱۷۸۴

noreelm@yahoo.com

۰۹۱۲-۳۱۷۰۶۴۳

نام کتاب: اصول و مبانی علم اقتصاد

تالیف: دکتر نادر مهرگان - حمید پاداش

ویراستار علمی: دکتر علی سوری

ناشر: دانشکده علوم اقتصادی و نورعلم

چاپ و صحافی: جام جم

نوبت چاپ: اول ۱۳۸۸

شمارگان: ۳۰۰۰ جلد

قیمت: ۴۵۰۰ تومان

پخش در تهران: کتابیران - ۱۵ - ۶۶۵۶۵۱۱

پخش در همدان: نشر دانشجو ۰۸۱۱-۸۳۷۸۰۱۰

فروش در تهران: روبروی درب دانشگاه تهران - مجتمع فروزنده - کتابفروشی کتابیران

پایگاه اینترنتی: www.nooreelm.com

تولید و به کارگیری دانش پایه تحول و تعالی در هر جامعه است. رسالت نخستین دانشگاه ها و مراکز علمی و پژوهشی نیز همان تولید و توسعه علم در جامعه است. حرکت به سمت مرز دانش، تامل و تعمیق در آن و در نهایت جابجایی مرزهای دانش مراحل مختلفی هستند که ستاده های علمی و پژوهشی مختلفی را به جامعه علمی عرضه می دارند. کتاب بخش مهمی از دانش ضمنی تولید شده در این مراحل را به دانش ثبت و طبقه بندی شده تبدیل می نماید و مرز آگاهی های علمی و توانمندیهای علمی جامعه را رقم می زند. جامعه علمی ما به تناسب سطح توسعه یافتگی اش در سطوح مختلفی از دانش در حوزه های مختلف قرار دارد و امید به تعالی و حرکت سریع به مرزهای دانش و جابجایی آن می رود.

دانشکده علوم اقتصادی در راستای رسالت خود و سهمی که می تواند در تولید و توسعه دانش اقتصادی و حوزه های وابسته به آن داشته باشد، انتشار مستندات علمی جامعه علمی کشور در حوزه تخصصی دانش های اقتصاد، مدیریت و حسابداری و رشته های بین رشته ای آنها در اولویت فعالیت های پژوهشی خود قرار داده است. در این راستا مدیریت پژوهشی دانشکده سعی دارد کتب اصیل و روزآمد تخصصی را به طبع برساند تا جامعه علمی کشور بتواند از آن بهره مند گردد.

کتاب حاضر مشتمل بر چهار بخش و شانزده فصل در حیطه علوم اقتصادی می باشد و سعی کرده است با نگاهی جامع، همه مبانی و اصول علم اقتصاد را پوشش دهد. این کتاب برای رشته های حقوق (مبانی علم اقتصاد)، علوم تربیتی (کلیات اقتصاد)، علوم اجتماعی (اصول علم اقتصاد)، علوم سیاسی (مبانی علم اقتصاد)، جغرافیا (اصول علم اقتصاد)، آمار (مبانی اقتصاد) و اقتصاد (کلیات علم اقتصاد) نوشته شده است. هدف اصلی کتاب، آشنایی دانشجویان این رشته با مبانی و اصولی است که بطور متعارف در علم اقتصاد تعریف شده است.

در پایان سخن شایسته است از زحمات و تلاش های پر ثمر مولفان محترم قدردانی و سپاسگذاری نماییم و آرزومند تداوم تلاش های علمی ایشان هستیم.

فهرست مطالب

بخش اول: مقدمه‌ای بر علم اقتصاد

فصل اول: تعریف علم اقتصاد و ارتباط آن با سایر علوم

۱۲	۱-۱- پیدایش علم اقتصاد
۱۷	۱-۲- تعریف علم اقتصاد
۱۸	۱-۳- رابطه علم اقتصاد با علوم دیگر
۲۲	۱-۴- نظام‌های اقتصادی
۲۵	واژگان کلیدی
۲۶	پرسش‌های فصل اول

فصل دوم: مبانی علم اقتصاد

۲۷	۲-۱- امکانات و عوامل تولید کمیاب
۲۸	۲-۲- خواسته‌ها و نیازمندی‌های بشر
۲۹	۲-۳- انتخاب
۲۹	۲-۴- هزینه فرصت
۳۱	۲-۵- منحنی امکانات تولید
۳۴	۲-۶- منحنی امکانات تولید و رشد اقتصادی
۳۵	۲-۷- منحنی امکانات تولید و رشد اقتصادی در آینده
۳۶	۲-۸- منحنی امکانات تولید و انتخاب
۳۷	۲-۹- نقش بازار
۳۹	۲-۱۰- بازار آزاد
۳۹	۲-۱۱- اقتصاد اثباتی در مقابل اقتصاد دستوری
۴۱	۲-۱۲- شاخه‌های مختلف علم اقتصاد
۴۲	واژگان کلیدی
۴۳	پرسش‌های فصل دوم

بخش دوم: اقتصاد خرد

فصل سوم: تئوری تعیین قیمت

۵۱	۳-۱- نظریه تقاضا
۵۲	۳-۲- قانون تقاضا
۵۲	۳-۳- جدول تقاضا
۵۳	۳-۴- منحنی تقاضا
۵۴	۳-۵- دلایل نزولی بودن منحنی تقاضا
۵۵	۳-۶- تفاوت میان تغییر تقاضا و تغییر مقدار تقاضا
۵۶	۳-۷- عوامل مؤثر بر تقاضا
۶۱	۳-۸- تقاضای بازار
۶۲	۳-۹- نظریه عرضه

۶۲	۳-۱۰- جدول عرضه
۶۲	۳-۱۱- منحنی عرضه
۶۳	۳-۱۲- دلایل صعودی بودن منحنی عرضه
۶۴	۳-۱۳- جایه جایی منحنی عرضه و عوامل تعیین کننده عرضه
۶۵	۳-۱۴- منحنی عرضه بازار
۶۷	۳-۱۵- تعادل بازار
۶۹	۳-۱۶- انتقال منحنی های عرضه و تقاضا و تعادل
۷۰	۳-۱۷- کشش تقاضا
۷۶	۳-۱۸- کشش درآمدی تقاضا
۷۶	۳-۱۹- کشش متقابل تقاضا
۷۷	۳-۲۰- کشش عرضه
۷۷	۳-۲۱- ضعفهای نظام قیمت
۷۸	واژگان کلیدی
۷۹	تمرینات فصل سوم

فصل چهارم: نظریه رفتار مصرف کننده

۸۳	۴-۱- روش مطلوبیت
۸۴	۴-۲- مطلوبیت ترتیبی در مقابل مطلوبیت عددی
۸۵	۴-۳- مطلوبیت کل و مطلوبیت نهایی
۸۹	۴-۴- از مطلوبیت نهایی به منحنی تقاضای فرد
۹۰	۴-۵- اصل بهینه یابی مصرف کننده
۹۲	۴-۶- مدل تعمیم یافته: دو کالا و بیشتر
۹۶	واژگان کلیدی
۹۷	تمرینات فصل چهارم

فصل پنجم: نظریه رفتار تولید کننده

۹۹	۵-۱- تکنیک تولید
۱۰۰	۵-۲- نهاده ثابت و متغیر
۱۰۰	۵-۳- دوره کوتاه مدت و بلند مدت
۱۰۰	۵-۴- تابع تولید
۱۰۱	۵-۵- نهاده های ثابت در مقابل نهاده های متغیر
۱۰۲	۵-۶- تولید کل در مقابل تولید نهایی
۱۰۳	۵-۷- قانون بازده نزولی
۱۰۴	۵-۸- تولید نهایی و تولید متوسط
۱۰۵	۵-۹- توصیف نموداری تولید کل، تولید نهایی و تولید متوسط
۱۰۷	۵-۱۰- سه مرحله تولید
۱۱۰	۵-۱۱- کشش عوامل تولید
۱۱۱	واژگان کلیدی
۱۱۲	تمرینات فصل پنجم

فصل ششم: هزینه‌های تولید

۱۱۶	۱-۶- نظریه هزینه کوتاه‌مدت
۱۱۷	۲-۶- کل هزینه ثابت (TFC)
۱۱۷	۳-۶- کل هزینه متغیر (TVC)
۱۱۸	۴-۶- هزینه کل (TC)
۱۱۹	۵-۶- منحنی‌های هزینه در کوتاه‌مدت
۱۲۱	۶-۶- هزینه‌های متوسط و نهایی
۱۲۴	۶-۷- منحنی هزینه‌های متوسط و نهایی
۱۲۵	۶-۸- منحنی هزینه نهایی
۱۲۶	واژگان کلیدی
۱۲۷	تمرینات فصل ششم

فصل هفتم: ساختار بازار و تعیین قیمت

۱۳۱	۱-۷- ساختار بازار
۱۳۲	۲-۷- بازار رقابت کامل
۱۳۹	۳-۷- بازار انحصار کامل
۱۴۳	واژگان کلیدی
۱۴۴	تمرینات فصل هشتم

بخش سوم: اقتصاد کلان

فصل هشتم: اهداف اقتصاد کلان

۱۵۰	۱-۸- مدل ساده اقتصاد کلان
۱۵۲	۲-۸- اهداف اقتصاد کلان
۱۵۴	۳-۸- ادوار تجاری
۱۵۵	واژگان کلیدی
۱۵۶	پرسش‌های فصل هشتم

فصل نهم: حسابداری درآمد ملی

۱۵۷	۱-۹- اندازه‌گیری عملکرد اقتصادی
۱۵۹	۲-۹- سه روش برای اندازه‌گیری تولید ناخالص داخلی (GDP)
۱۶۸	۳-۹- برخی محدودیتها در استفاده از حسابهای ملی
۱۶۹	۴-۹- رفاه و سطح زندگی
۱۷۲	۵-۹- اندازه‌گیری شاخص قیمت
۱۷۳	۶-۹- اشتغال کامل
۱۷۴	۷-۹- انواع بیکاری
۱۷۶	واژگان کلیدی
۱۷۷	پرسش‌های فصل نهم

فصل دهم: عرضه کل و تقاضای کل

- ۱۸۰ ۱۰-۱- تقاضای کل
۱۸۴ ۱۰-۲- عرضه کل
۱۸۷ ۱۰-۳- تعادل در اقتصادکلان
۱۹۰ ۱۰-۴- تقسیم اثر بین قیمت و تولید
۱۹۲ واژگان کلیدی
۱۹۳ پرسش های فصل دهم

فصل یازدهم: تعیین درآمد ملی در الگوی کینزی

- ۱۹۶ ۱۱-۱- مصرف
۲۰۰ ۱۱-۲- پس انداز
۲۰۳ ۱۱-۳- سرمایه گذاری
۲۰۷ ۱۱-۴- درآمد ملی تعادلی در الگوی دو بخشی
۲۱۳ ۱۱-۵- ضریب افزایش
۲۱۸ ۱۱-۶- ارتباط الگوی دو بخشی کینزی با الگوی عرضه کل و تقاضای کل
۲۲۰ واژگان کلیدی
۲۲۱ پرسش های فصل یازدهم

فصل دوازدهم: تورم و بیکاری

- ۲۲۳ ۱۲-۱- نظریه های تورم
۲۲۷ ۱۲-۲- منحنی فیلیپس
۲۳۰ ۱۲-۳- راهکارهایی برای کاهش تورم
۲۳۱ واژگان کلیدی
۲۳۲ پرسش های فصل دوازدهم

بخش چهارم: موضوعات منتخب از اقتصاد

فصل سیزدهم: اهمیت دولت و نقش آن در اقتصاد

- ۲۳۸ ۱۳-۱- چرا دولت وجود دارد ؟
۲۴۱ ۱۳-۲- کالاهای عمومی
۲۴۳ ۱۳-۳- آثار خارجی
۲۴۴ ۱۳-۴- تحلیل هزینه-فایده
۲۴۵ ۱۳-۵- توزیع مجدد درآمد
۲۴۸ ۱۳-۶- اندازه دولت
۲۵۰ واژگان کلیدی
۲۵۱ پرسش های فصل سیزدهم

فصل چهاردهم: پول و بانک و سیاست پولی

- ۲۵۴ ۱۴-۱- تعریف پول
۲۵۵ ۱۴-۲- اندازه گیری حجم پول
۲۵۶ ۱۴-۳- عرضه پول
۲۶۰ ۱۴-۴- تقاضای پول

۲۶۳	۱۴-۵- تعادل در بازار پول
۲۶۶	۱۴-۶- بانکداری
۲۶۹	۱۴-۷- سیاست پولی و بانک مرکزی
۲۷۲	واژگان کلیدی
۲۷۳	پرسش‌های فصل چهاردهم

فصل پانزدهم: اقتصاد بین‌الملل

۲۷۵	۱۵-۱- منطق مالیه بین‌الملل
۲۸۰	۱۵-۲- منطق تجارت بین‌الملل
۲۸۹	۱۵-۳- سازمان جهانی تجارت
۲۹۰	واژگان کلیدی
۲۹۱	پرسش‌های فصل پانزدهم

فصل شانزدهم: اقتصاد توسعه

۲۹۴	۱۶-۱- رشد و توسعه
۲۹۵	۱۶-۲- ویژگی‌های توسعه
۲۹۵	۱۶-۳- تقسیم‌بندی جوامع براساس سطح توسعه آنها
۲۹۶	۱۶-۴- معیارها و شاخص‌های توسعه
۳۰۰	۱۶-۵- فرضیه کوزنتس (U - معکوس)
۳۰۱	۱۶-۶- منابع رشد اقتصادی
۳۰۶	۱۶-۷- استراتژی‌های توسعه اقتصادی
۳۰۹	واژگان کلیدی
۳۱۰	پرسش‌های فصل شانزدهم
۳۱۲	لیست برندگان جایزه نوبل اقتصاد
۳۱۵	فهرست منابع و مآخذ

مقدمه

علم اقتصاد مطالعه تخصیص منابع محدود به خواسته‌های نامحدود انسان است. رسانه‌ها و مطبوعات همواره از تورم و بیکاری سخن می‌گویند و ندای گرسنگان و فقرای جهان را به گوش ما می‌رسانند. باور کردنی نیست که با وجود پیشرفت عظیم بشر در تمدن تکنولوژیک امروزی، هنوز کارتن خواب‌ها و خیابان خواب‌های زیادی را می‌بینیم که دست‌تاما به سوی ما دراز می‌کنند. آیا می‌توان چنین بی‌عدالتی‌هایی را تحمل نمود؟ چگونه می‌شود که یک کشوری ثروتمند و کشور دیگری فقیر گردد؟ علل فقر و ثروت ملل چیست؟ چه مکانیسمی وجود دارد که جوامع بشری را به سوی رفاه سوق می‌دهد؟ علم اقتصاد برای پاسخگویی به چنین سؤالاتی ایجاد شده است. اصول و مبانی علم اقتصاد در شاخه‌های مختلفی به این سؤالات پاسخ می‌دهد. شاید به دلیل اهمیت این سؤالات، تلاش‌های وافر و پاسخ‌های درخور اقتصاددانان است که علم اقتصاد را شایسته دریافت جایزه نوبل کرده است.

کتابی که در پیش رو دارید سعی کرده است با نگاهی جامع، همه مبانی و اصول علم اقتصاد را پوشش دهد به طوری که دانشجویان عزیز بتوانند با کلیاتی از این علم آشنا شوند. این کتاب، برای درس *اصول علم اقتصاد* در رشته‌های جغرافیا و علوم اجتماعی، *کلیات اقتصاد* در رشته‌های اقتصاد و علوم تربیتی، و *مبانی علم اقتصاد* در رشته‌های حقوق و آمار نوشته شده است. هدف اصلی کتاب، آشنایی دانشجویان این رشته‌ها با مبانی و اصولی است که به طور متعارف در علم اقتصاد تدریس می‌شود.

از آنجا که علم اقتصاد حوزه‌های گسترده‌ای را در بر می‌گیرد اساتید محترم می‌توانند بنا به تشخیص خودشان فصول منتخب و مختلفی از کتاب را تدریس نمایند. دانشجویان عزیز هم باید توجه داشته باشند که برای فهم راحت‌تر مطالب کتاب بهتر است بخش اول کتاب را پیش از هر فصل دیگری مطالعه کنند. در مورد سایر فصول، باید از راهنمایی اساتید گرامی استفاده گردد.

ساختار اصلی کتاب به چهار بخش تقسیم شده است؛ در بخش اول، کلیاتی از مبانی، مفاهیم و اصول علم اقتصاد مطرح می‌شود. در این بخش، درک مفاهیم و تعریف آنها برای

روش تحلیل اقتصاد خرد آشنا گردند. تلاش شده است از پیچیدگی‌های تکنیکی در این بخش خودداری شود و دانشجو سیر منطقی اقتصاد خرد را به خوبی یاد بگیرد. با این حال، اگر احساس شد در فصول مختلف این بخش دشواری‌هایی وجود دارد اساتید محترم می‌توانند بنا بر سلیقه خود از تدریس آنها خودداری نمایند. در بخش سوم، موضوعات اقتصاد کلان مطرح شده است. عمده مباحث این بخش، مباحثی ساده و قابل فهم است. در این بخش، انتظار می‌رود دانشجویان از طریق آشنایی با مفاهیم و اصول اقتصاد کلان بتوانند مسایل اقتصاد کلان (مانند تورم و بیکاری) را که معمولاً مسایل چالش برانگیزی هستند به راحتی درک کنند. در بخش چهارم، موضوعات منتخب در اقتصاد مطرح شده است؛ نقش دولت، اقتصاد پول و بانکداری، اقتصاد بین الملل و اقتصاد توسعه در این بخش مورد بررسی قرار گرفته اند. فصول این بخش بر حسب اهمیت موضوعات اقتصادی انتخاب شده و هر کسی براساس علاقه خود می‌تواند فصول مختلفی را مطالعه نماید. در پایان کتاب نیز فهرست برندگان برجسته جایزه نوبل در علم اقتصاد آورده شده است تا علاقمندان ضمن آشنایی با تئوری‌ها، صاحبان این تئوری‌ها را نیز بشناسند.

در مدت زمان طولانی که این کتاب در حال تنظیم بود از مساعدت بسیاری از استادان محترم برخوردار شدیم: دکتر حسین اصغرپور، دکتر مرتضی سامتی، دکتر حمید کردبچه، دکتر عزت الله عباسیان، دکتر علی حسین صمدی، دکتر عبدالمجید آهنگری و سید محمدحسن مصطفوی که پیشنهادات ارزشمندی برای تنظیم کتاب ارائه نمودند. آقای دکتر علی سوری که با حوصله ویرایش علمی کتاب را به انجام رساندند. که بدین وسیله از تمامی آنها قدردانی می‌کنیم.

در پایان از کلیه استادان محترم تقاضا داریم، کاستی‌های احتمالی را یادآور شده و پیشنهادات اصلاحی را به نویسندگان به آدرس پست الکترونیکی ذکر شده در زیر ارسال نمایند. ضمناً پاور پوینت و مجموعه‌ای از سوالات تایپ شده برای آزمون دانشجویان بر اساس مطالب کتاب نزد نویسندگان موجود است که در صورت درخواست برای استادان محترم ارسال خواهد شد.